

Samenvatting

De Wet deskundige in strafzaken, in werking getreden op 1 januari 2010, heeft op tal van punten wijziging in het geldend strafprocesrecht gebracht. Eén van de grotere wijzigingen betreft de instelling van een landelijk openbaar register van gerechtelijke deskundigen ingevolge art. 51k Sv. Dit onderzoek heeft betrekking op dat register, dat gewoonlijk wordt aangeduid als het deskundigenregister en dat officieel het Nederlands Register Gerechtelijke Deskundigen (NRGD) heet.

Tijdens de mondelinge behandeling van het wetsvoorstel in de Eerste Kamer heeft de minister van Justitie een evaluatie van het functioneren van dit register aangekondigd. Het onderhavige onderzoek behelst een voorbereiding voor een latere evaluatie waarbij gebruik gemaakt is van het concept planevaluatie. In de kern gaat het bij een planevaluatie om de voorbereiding van een in een later stadium uit te voeren proces- en eindevaluatie, in dit geval van het deskundigenregister. De planevaluatie moet duidelijk maken welke doelstellingen met de invoering van het deskundigenregister beoogd worden. En de planevaluatie moet duidelijk maken hoe over een aantal jaren inzichtelijk kan worden gemaakt of die doelstellingen zijn bereikt. Bij een planevaluatie wordt het niet meer voldoende geacht te weten *of* een bepaald middel werkt, we willen ook begrijpen *waarom* dat zo zou zijn; wat het werkzame mechanisme is. Daarbij wordt niet alleen het mechanisme maar ook de context in kaart gebracht; een werkzaam mechanisme zal niet in alle situaties tot een even goed resultaat leiden.

Voor een goed begrip van de functie van het deskundigenregister in zijn strafvorderlijke context is het gewenst, een breder overzicht te hebben van (de wijzigingen in) het strafprocesrecht betreffende de deskundige en de achtergronden daarvan. Daarom is (in hoofdstuk 2) eerst dat bredere kader geschetst.

Vertrekpunt van de wettelijke regeling van de deskundige in strafzaken is nog steeds de regeling betreffende de deskundige in het gerechtelijk vooronderzoek. Die regeling is in gewijzigde vorm gehandhaafd. Maar de rechter-commissaris kan nu ook buiten het gerechtelijk vooronderzoek om een deskundigenonderzoek entameren. Art. 176 Sv geeft de rechter-commissaris de bevoegdheid om ambtshalve, op vordering van de officier van justitie of op verzoek van de verdachte, één of meer deskundigen te benoemen. De officier van justitie kan in het belang van het onderzoek een deskundige benoemen die geregistreerd is in het deskundigenregister. De verdachte wordt in beginsel op de hoogte gebracht met een door de officier van justitie bevolen deskundigenonderzoek; verder is geregeld dat de verdachte om aanvullend onderzoek kan verzoeken of aanwijzingen kan geven omtrent het uit te voeren onderzoek, en dat hij de rechter-commissaris kan inschakelen. De betekenis van deze wettelijke verruimingen ten opzichte van de mogelijkheden die de mini-instructie eerder al bood, is echter betrekkelijk. Van groter belang voor de verdachte is wellicht het nieuwe art. 51j lid 4 Sv, dat het mogelijk maakt dat de rechter-commissaris reeds voor de terechtzitting bepaalt dat een op initiatief van de verdediging uitgevoerd deskundigenonderzoek door de Staat moet worden vergoed op gelijke voet als een door de officier van justitie of de rechter bevolen onderzoek. De bevoegdheid om geregistreerde deskundigen te benoemen kan bij technisch onderzoek ook toekomen aan de hulpofficier van justitie. De minister heeft in de loop van de parlementaire behandeling evenwel aangegeven op het punt van het technisch onderzoek vooralsnog niet met een algemene maatregel van bestuur te zullen komen; hij wil vertrouwen op een aanwijzing van het College van PG's, die inmiddels ook tot stand is gekomen.

De wettelijke regeling betreffende de deskundige is voorts gewijzigd doordat een groot aantal bepalingen is opgenomen in titel IIIC van het Eerste boek (De

deskundige). Een groot aantal voorschriften is daarheen verhuisd; een aantal daarvan is bovendien aangepast. Zo wordt de deskundige sinds 1 januari 2010 opgedragen naar waarheid, volledig en naar beste inzicht verslag uit te brengen. En de deskundige wordt bij zijn verhoor beëdigd dat hij naar waarheid en zijn geweten zal verklaren. Omdat de eed nu bepaalt dat de deskundige naar waarheid moet verklaren, is volgens de wetgever het tevens afleggen van de eed als getuige niet meer nodig. De geregistreerde deskundige wordt, anders dan de vroegere vaste gerechtelijk deskundige, niet beëdigd.

De wettelijke basis van het deskundigenregister is eveneens in de nieuwe titel IIIC te vinden. In hoofdstuk 3 staat centraal hoe deze wettelijke basis tot stand is gekomen, en welke gedachten omtrent het deskundigenregister leefden bij de minister van Justitie en kamerleden.

Dat het deskundigenregister een wettelijke basis heeft gekregen, kan worden herleid naar het advies van de Raad van State. Die had geadviseerd om niet alleen in de memorie van toelichting over een deskundigenregister te spreken, maar in het wetsvoorstel te bepalen dat er een landelijk register is en hoe een deskundige daarin wordt opgenomen en daaruit wordt verwijderd. In het wetsvoorstel was aanvankelijk ook de vaste gerechtelijk deskundige behouden. Die is geschrapt bij nota van wijziging; de toetsing aan de kwaliteitseisen kon volgens de minister beter geheel aan het College gerechtelijk deskundigen worden overgelaten.

In de memorie van toelichting wordt helder omschreven wat met de instelling van het deskundigenregister wordt beoogd: door het opnemen van deskundigen in een register wordt aan het openbaar ministerie en de verdediging de mogelijkheid geboden een keuze te maken voor een deskundige waarvan de kwaliteit vooraf in algemene zin gewaarborgd is. Bij die waarborgen wordt in dit stadium vooral gedacht aan objectief vast te stellen kwalificaties als het met succes hebben afgerond van opleidingen en het behaald hebben van certificaten alsmede aan koppelingen met andere registraties op basis van dergelijke objectief vast te stellen kwalificaties (Wet BIG). Maar er wordt meteen ook al aangegeven dat wordt gedacht aan personen die in het kader van hun beroepsuitoefening regelmatig als forensisch expert optreden. Het gaat dus niet alleen om een waarborg van vakkennis, maar ook om een waarborg omtrent het functioneren als forensisch deskundige. In relatie tot de vaste gerechtelijk deskundige, de figuur die (zoals wij zagen) volledig in de geregistreerde deskundige is opgegaan, werd voorts aangegeven dat het ook om betrouwbaarheid ging. Door niet-integer gedrag (bijvoorbeeld) kan de deskundige zich diskwalificeren. De memorie van toelichting geeft voorts een belangrijke indicatie van de reikwijdte van het deskundigenregister. Registratie zou niet in de rede liggen waar de aard van de benodigde kennis niet te definiëren valt of over kwaliteitseisen tussen betrokkenen geen consensus bestaat.

In de nota naar aanleiding van het verslag wordt de kwaliteitswaarborg die het register in algemene zin wil bieden, nader ingevuld. Duidelijk wordt dat aan het register ook een functie wordt toegedacht die meer rechtstreeks met de rapportage verband houdt. De deskundige moet zijn opdrachtgever in staat stellen zijn deskundigenrapport op zijn juiste waarde te beoordelen; dat omvat volgens de minister uiteraard ook de eventuele omstandigheid dat de deskundige een minderheidsstandpunt inneemt. Hij wil deze en andere eisen aan de professionaliteit van de deskundige neerleggen in een gedragscode. Een andere eis van professionaliteit betreft de verantwoordelijkheid van de deskundige voor onderzoek dat door anderen is uitgevoerd, indien hij de resultaten daarvan in zijn rapport opneemt. Volgens de minister valt daarbij te denken aan een verheldering van de verantwoordelijkheid van de deskundige ten opzichte van de organisatie waarbij hij in dienst is. Duidelijk wordt ook dat die organisatie zelf niet kan worden geregistreerd; in het register zullen alleen individuele deskundigen worden

opgenomen. Tegelijk wijst de minister er bij de te stellen kwaliteitseisen wel op dat op internationaal niveau normen worden opgesteld die van toepassing zijn op forensische laboratoria. Dat duidt erop dat individuele personen in sommige gevallen slechts als deskundige kunnen worden geregistreerd indien en zo lang zij bij een geaccrediteerd instituut werken.

Bij de mondelinge behandeling van het wetsvoorstel blijkt dat er in de Tweede Kamer brede steun is voor het wetsvoorstel en het deskundigenregister. Wel zijn er op een aantal punten zorgen. Een belangrijke zorg van enkele kamerleden is, of de rechter niet te veel zal gaan vertrouwen op een deskundige die in het deskundigenregister is opgenomen. Verder zijn er zorgen over het vullen van het register, over de strafprocessuele kennis van deskundigen en over de mogelijkheden tot inschakeling van buitenlandse deskundigen.

In de Eerste Kamer trekt vooral een brief van de president van de KNAW de aandacht. Daarin wordt gesteld dat het risico bestaat dat in het deskundigenregister vooral deskundigen met beperkte wetenschappelijke kennis zullen worden opgenomen. De KNAW verwacht dat zo'n register geen getrouwe afspiegeling zal vormen van het per definitie dynamische karakter van de wetenschap. De brief pleit ervoor de namen van wetenschappelijke deskundigen integraal buiten het deskundigenregister te houden. De minister zet in reactie daarop het beoogde systeem nogmaals uiteen. Verder wordt aandacht besteed aan het niet afzonderlijk beëdiggen van geregistreerde deskundigen, en aan de verhouding van het NRGD tot andere registers.

De regelgeving betreffende het deskundigenregister en geregistreerde deskundigen is in belangrijke mate te vinden in het Besluit register deskundige in strafzaken en de gedragscode. Daarnaast is de hiervoor genoemde aanwijzing technisch onderzoek/deskundigenonderzoek van belang voor het toekomstig functioneren van het register. Deze lagere regelgeving wordt in hoofdstuk 4 besproken.

Het Besluit register deskundige in strafzaken bevat in de eerste plaats bepalingen over samenstelling, taken en werkwijze van het College gerechtelijk deskundigen. Art. 12 van het besluit staat bij registratie centraal. Uit het eerste lid volgt dat een aanvraag tot inschrijving slechts in aanmerking komt voor toetsing wanneer de aanvraag betrekking heeft op een welomlijnd deskundigheidsgebied waarvan aannemelijk is dat op basis daarvan zinvolle, objectieve en betrouwbare informatie kan worden verschaft en dat naar het oordeel van het College zodanig ontwikkeld is dat de bevindingen daarbinnen aan de hand van gedeelde normen kunnen worden getoetst en verantwoord. Heeft de aanvraag betrekking op een dergelijk welomlijnd deskundigheidsgebied, dan wordt de aanvraag getoetst aan in het tweede lid onder a t/m i omschreven eisen. Daarbij gaat het in de eerste plaats (a en b) om het beschikken over voldoende kennis van en ervaring binnen het betreffende deskundigheidsgebied en rechtsgebied, en om bekendheid met de positie en de rol van de deskundige daarin. Veel eisen hebben betrekking op het vermogen van de deskundige om met zijn opdrachtgever te kunnen communiceren; zo moet hij in staat zijn de opdrachtgever inzicht te bieden in de vraag of en zo ja, in hoeverre de vraagstelling voldoende helder en onderzoekbaar is (c) en in staat zijn om zowel schriftelijk als mondeling over de opdracht en elk ander relevant aspect van zijn deskundigheid gemotiveerd, controleerbaar en in voor de opdrachtgever begrijpelijke bewoordingen te rapporteren (g).

De deskundige moet zijn werkzaamheden als deskundige ook onafhankelijk, onpartijdig, zorgvuldig, vakbekwaam en integer kunnen verrichten (i). Ook de Gedragscode heeft betrekking op deze eisen. Art. 13 lid 2 sub f verlangt van de aanvrager een verklaring dat hij zich gedurende de registratie aan de daarin opgenomen gedragsregels zal houden. Die gedragsregels zien onder meer op de situatie waarin de deskundige de opdracht in samenwerking met anderen uitvoert.

Ook dan moet hij zelfstandig tot een op zijn deskundigheid gebaseerd oordeel komen, daarover informatie geven en daarvan verslag uitbrengen. Als hij zich bij de uitvoering van de opdracht door derden-deskundigen laat bijstaan, meldt hij dat aan de opdrachtgever. En de door derden-deskundigen verrichte werkzaamheden moeten, met de daaraan verbonden opdracht, in het verslag worden gedocumenteerd.

De Aanwijzing technisch onderzoek/deskundigenonderzoek maakt duidelijk, dat het OM een betrekkelijk ruim gebruik heeft gemaakt van de mogelijkheid om specialistisch onderzoek te positioneren als in het kader van de opsporing te organiseren technisch onderzoek.

In het kader van dit onderzoek zijn zes sleutelpersonen, afkomstig uit de rechterlijke macht, het openbaar ministerie, de advocatuur, het DNA deskundigheidsgebied, het gebied van de forensische gedragsrapportage en de organisatie van het register, geïnterviewd aan de hand van een themalijst met open vragen en vervolgvragen. Met hen is gesproken over hun oordelen en verwachtingen met betrekking tot het deskundigenregister, de normatieve en empirische fundering van die oordelen en verwachtingen, en op welke wijze en onder welke omstandigheden het deskundigenregister zou kunnen bijdragen aan de gestelde doelen. Hoofdstuk 5 doet verslag van dit deel van het onderzoek.

Bij de analyse van de interviews zijn verschillende soorten doelen betreffende het deskundigenregister onderscheiden: *operationele doelen*, *productdoelen* en *systeemdoelen*.

Bij de *operationele doelen* staat centraal wat noodzakelijk is om het register goed te laten werken. Hierbij kan vooral gedacht worden aan een kwantitatief en kwalitatief goede vulling van het register.

Productdoelen zijn de doelen die gesteld worden als het register eenmaal werkt; wat wil men met het register bereiken. De ontsluitingsfunctie van het register is een voorbeeld: het register beoogt de keuze van een goede deskundige te vergemakkelijken.

Systeemdoelen ten slotte zijn de doelstellingen die worden nagestreefd met het strafvorderlijk systeem waarbinnen het deskundigenregister functioneert. Daarbij kan men denken aan het bevorderen van juiste beslissingen en, breder nog, het vertrouwen in de rechtspraak. Bij de analyse zijn verder de verschillende perspectieven van afnemers en deskundigen onderscheiden.

Wat de *operationele doelen* betreft, noemden alle respondenten als doel: het kaf van het koren scheiden. Maar wanneer over verschillende vakgebieden wordt gesproken, blijkt dat de respondenten het moeilijk vinden kwaliteit in algemene bewoordingen te definiëren. De verwachting is dat het deskundigenregister geen wezenlijk andere kwaliteitseisen zal stellen dan die de beroepsgroep zelf al stelt. Verschillende geïnterviewden menen dat een precieze afbakening van het deskundigheidsgebied kan bijdragen aan het waarborgen van de kwaliteit op het vakgebied; daarmee wordt inzichtelijk welke vragen een deskundige op basis van zijn deskundigheid kan beantwoorden. Van deskundigenzijde is ook gewezen op de kwaliteitsbevorderende werking van een multidisciplinaire aanpak.

Voldoende forensische expertise en ervaring wordt door alle geïnterviewden van groot belang geacht. Van afnemerszijde wordt de verwachting uitgesproken dat geregistreerde deskundigen een betere forensische kennis zullen hebben dan niet-geregistreerde deskundigen. Deze respondenten vinden deze forensische kennis vooral van belang in verband met waardering en beoordeling van bevindingen en de formulering van de uitspraken die de deskundige in de pro justitia rapportage doet. Van deskundigenzijde wordt het belang van forensische kennis eveneens benadrukt; het belangrijkste is dat de deskundige begrijpelijk aan de opdrachtgever kan rapporteren.

Bij de aantallen te registreren deskundigen werd onderscheid gemaakt naar deskundigheidsgebied. Met name bij de gedragsdeskundigen voorzien enkele respondenten problemen. Jaarlijks worden ruim 8000 rapportages opgemaakt en daarvoor zijn honderden gedragsdeskundigen nodig (er werd een schatting van 700 personen gemaakt). In het veld zou, zeker bij bepaalde subdisciplines, nu al een tekort heersen. Bij DNA-deskundigen en handschriftdeskundigen worden wat betreft de dekkinggraad geen grote problemen verwacht. Mogelijke capaciteitsproblemen baren enkele geïnterviewden zorgen; zij zouden de tevredenheid van de afnemers en het gebruiksgemak en daarmee samenhangend het succes van het deskundigenregister in negatieve zin kunnen bepalen.

De meningen van de respondenten over de registratiebereidheid zijn verdeeld. Naar verwachting zal de registratiebereidheid groot zijn bij deskundigen die al in de forensische context werkzaam zijn. Een stimulerende houding van de organisatie waaraan de deskundige verbonden is, wordt wel als een randvoorwaarde voor registratie gezien. Verder wordt van belang geacht of de rechter alleen gebruik zal willen maken van geregistreerde deskundigen.

Algemeen wordt onderschreven dat het deskundigenregister (alleen) openstaat voor die vakgebieden die voldoende ver ontwikkeld zijn. Wat de fasering betreft, overheerst ten tijde van de interviews bij de respondenten de verwachting dat het bij handschriftdeskundigen en de DNA-deskundigen goed zal lopen. Bij de gedragsdeskundigen lijkt dit minder het geval te zijn. Gezegd wordt dat dit te maken kan hebben met het afbakenen van de diverse subspecialisaties binnen het ruimere deskundigheidsgebied van de gedragsdeskundigen.

Als deskundigheidsgebieden die de komende jaren in het register opgenomen zouden kunnen worden, worden op medisch terrein pathologen, schouwartsen en odontologen genoemd, en verder toxicologie, ballistiek en vingerafdrukken.

Wat de *productdoelen* van het register betreft, wordt door afnemers opgemerkt dat het register zou moeten bijdragen aan het gemakkelijker vinden van een gespecialiseerde deskundige dan in het verleden. In de bulkzaken loopt het al goed; het succes zou zichtbaar moeten worden bij de speciale gevallen. Sommige respondenten verwachten wel wat van de ontsluitingsfunctie. Maar er is ook opgemerkt dat er veel energie, tijd en geld wordt gestoken in een deskundigenregister dat wat betreft gebruiksgemak naar verwachting geen groot effect zal hebben. Als criterium voor succes is genoemd de frequentie waarmee partijen gebruik maken van het deskundigenregister. Diverse geïnterviewden noemen het gebruiksgemak als een belangrijk doel van het deskundigenregister.

Als strafvorderlijke *systeemdoel* van het register werd het verkleinen van de kloof in denkwereld tussen juristen en (gedrags)deskundigen genoemd. En de respondenten noemden voorts een verbetering van de kwaliteit van waarheidsvinding in brede zin (dus niet alleen bewijsrechtelijk) als belangrijk doel. Het deskundigenregister zou daarbij een uitstralingseffect kunnen hebben, vooral door de wisselwerking tussen kwaliteitseisen en opleidingseisen.

De werking van het register wordt in belangrijke mate bepaald door de *context* waarin het opereert, zo werd ook uit de gesprekken duidelijk. Een belangrijk element van die context is voor alle respondenten het onderscheid tussen bulkzaken en exoten, al bleek dat het begrip 'exoten' daarbij op verschillende manieren wordt ingevuld. Opneming in het register lijkt volgens de respondenten vooral van belang voor deskundigen die min of meer regelmatig rapporteren en waarbij ook gelet kan worden op forensische expertise.

De bekostiging van deskundigen is eveneens een belangrijk contextueel punt. Een aantal respondenten heeft zich uitgelaten over de marktwerking en de mogelijke consequenties daarvan. Enerzijds wordt genoemd dat een zekere marktwerking positief is; andere deskundigen en laboratoria moeten ook voet aan de grond kunnen krijgen. Anderzijds wordt gewezen op mogelijk nadelige consequenties die aan

marktwerking kunnen kleven. Zo wordt aangegeven dat commercialisering van de markt in Engeland tot gevolg had dat de afnemer de vraagstelling beperkte, omdat dat goedkoper was.

De Aanwijzing technisch onderzoek/deskundigenonderzoek is een derde belangrijk contextueel element. Bij meerdere respondenten leeft het gevoel dat de politie zich gemakkelijker kan onttrekken aan normering.

Ook de aansluiting van een registratie van individuele deskundigen op een werkelijkheid waarin deze deskundigen onderdeel uitmaken van een grotere organisatie, werd een belangrijk contextueel element gevonden. Van deskundigen die meer in teamverband werken, of die meer een rapporteursfunctie dan een onderzoeksfunctie hebben, lijkt volgens enkele respondenten niet op voorhand duidelijk te zijn of ze wel zo goed passen in het register. Deskundigen op het gebied van DNA-onderzoek werken vaak in teamverband en dat kan tot op zekere hoogte ook gelden voor gedragsdeskundigen. Dat heeft volgens respondenten met een deskundigenperspectief bepaalde voordelen. Kritische collegiale toetsing, peer review en een benadering vanuit verschillende disciplines kan objectiverend werken.

Aan de respondenten is ook gevraagd naar hun ideeën en verwachtingen over de wijze waarop het register eraan zou kunnen bijdragen om systeemdoelen te bereiken. Wat zouden de *werkzame mechanismen* kunnen zijn? In de meeste gesprekken met de respondenten wordt gewezen op een communicatiekloof tussen juristen en deskundigen. Het verkleinen van die kloof wordt als een belangrijk met het deskundigenregister na te streven doel gezien. En het verbeteren van de communicatie tussen deskundigen en juristen zou naar de mening van de respondenten kunnen worden bevorderd door eisen te stellen aan de forensische kennis van deskundigen. Maar zowel respondenten met een juridisch perspectief als respondenten met een deskundigenperspectief stellen dat voor een betere communicatie evenzeer nodig is dat de deskundigheid van juristen wordt vergroot. Bij respondenten met een juridisch perspectief leeft de hoop dat OM, RC en verdediging door de wet- en regelgeving rond het deskundigenregister eerder met elkaar zullen overleggen over de vraagstelling en over mogelijke hypothesen. Door een respondent met een deskundigenperspectief wordt gesteld dat door de discussie naar aanleiding van de inwerkingtreding van het deskundigenregister nu al meer aandacht wordt besteed aan overleg over de formulering.

Ook tegensprekelijkheid wordt als een werkzaam mechanisme voor waarheidsvinding gezien. Die tegenspraak kan technisch inhoudelijk zijn, op het vlak van de deskundigen, en strafvorderlijk, tussen de procespartijen. Respondenten vinden het belangrijk dat deskundigen de verplichting hebben om verantwoording af te leggen over de door hen toegepaste methode en over zaken die eventueel binnen hun beroepsgroep omstreden zijn. In de rapportage zouden ook de tegenargumenten moeten worden opgenomen. Juist omdat er tussen juristen en deskundigen geen gedeeld referentiekader is, moet in de rechtszaal over relevante problemen worden gediscussieerd. Er bestaat volgens respondenten de hoop dat de neiging tot discussiëren in de rechtszaal wordt gestimuleerd. De respondenten geven aan dat de positie van de verdediging in principe wordt versterkt door het recht op contra-expertise en de financiering daaromheen. Eén respondent merkt evenwel op dat de nieuwe bepalingen voor de advocatuur welbeschouwd beperkter zijn dan de ruimte die de rechtspraak van de Hoge Raad al biedt. Voor de verdediging spelen bij de belangenbehartiging van de cliënt kosten-batenafwegingen een belangrijke rol. De verwachting van de respondenten is niet dat het aantal benoemingen van contra-deskundigen in een vroeg stadium snel zal stijgen. De advocatuur zal pas overwegen een contra-deskundige in te schakelen op het moment dat er een rapport ligt dat niet goed past bij de verdedigingsstrategie.

De respondenten zijn het er over eens dat de rechter sterk moet vasthouden aan zijn eigen rol en verantwoordelijkheid en deze niet mag afschuiven naar de

deskundige. Het deskundigenregister zou volgens enkele respondenten bepaalde processen ook kunnen afremmen. Zo wordt er op gewezen dat er de laatste tijd al een beweging gaande was dat rechters zich meer bewust zijn van hun eigen verantwoordelijkheid om deskundigen kritisch te benaderen. Het risico bestaat nu dat rechters weer meer achterover zullen leunen omdat ze teveel gaan vertrouwen op het register. Vanuit het juridisch perspectief wordt opgemerkt dat het tot de eigen rol en verantwoordelijkheid van de rechter behoort om bij tegenstellingen tussen deskundigen discussie te laten plaatsvinden.

Ook in andere landen speelt de vraag in welke mate registraties van deskundigen en daaraan gekoppelde stelsels van kwaliteitscontrole wenselijk zijn. In de hoofdstukken 6 tot en met 9 wordt verslag gedaan van de stand van zaken in achtereenvolgens België, Duitsland, Frankrijk en Engeland. Daarbij is telkens gekeken naar de drie belangrijkste pijlers waar de bijdrage van de deskundige aan de materiële waarheidsvinding op gestoeld is: de eigen taak en verantwoordelijkheid van de rechter, de tegensprekelijkheid op het vlak van de deskundigen en tussen de procespartijen, en de kwaliteitszorg met betrekking tot in het strafproces in te schakelen deskundigen.

In België hebben de procureur des Konings en de onderzoeksrechter een grote keuzevrijheid wat betreft de als deskundigen in te schakelen personen. Wat de tegensprekelijkheid betreft, heeft de verdachte tijdens het opsporingsonderzoek geen wezenlijke inbreng als het gaat om een eventueel deskundigenonderzoek. In het gerechtelijk vooronderzoek kunnen naast het OM ook de verdachte en het slachtoffer (als burgerlijke partij) de onderzoeksrechter verzoeken een deskundige in te schakelen. Bij een tijdens het eindonderzoek gehouden deskundigenonderzoek is de tegensprekelijkheid in de uitvoering vergroot onder invloed van rechtspraak van het EHRM. De rechter bepaalt ter zake de voorwaarden. Wettelijke kwaliteitseisen met betrekking tot gerechtelijke deskundigen zijn er in België niet. Het enige artikel dat tot voor kort aan gerechten de mogelijkheid bood om deskundigenlijsten op te stellen, is geschrapt. Er zijn enkel nog officieuze lijsten. In de literatuur wordt bovendien aangegeven dat door rechter of procureur ingeschakelde deskundigen zwaar worden onderbetaald. Dat zou risico's scheppen in situaties waarin vermogende verdachten wel gebruik maken van hoog gekwalificeerde deskundigen.

In Duitsland geldt een belangrijke restrictie wat betreft de discretionaire ruimte van de rechter om deskundigen in te schakelen. Hij is in beginsel aangewezen op 'öffentlich bestellte Sachverständigen'; deskundigen die officieel zijn erkend door (meestal) een functioneel en territoriaal gedecentraliseerd publiekrechtelijk lichaam op landsniveau (een 'Kammer'). De Kammern houden een registratie bij van de Sachverständigen die ze öffentlich bestellt hebben, zodat het vinden van een geschikte (erkende) deskundige op een bepaald terrein voor de rechter in het algemeen weinig problemen hoeft op te leveren. De rechter mag 'wenn besondere Umstände es fordern' afwijken van het uitgangspunt dat hij dient te kiezen uit de door de 'Kammern' geregistreerde öffentlich bestellte Sachverständigen. In de praktijk komt dat nogal eens voor, zodat de betekenis van de restrictie dat de rechter in beginsel een öffentlich bestellte Sachverständige dient te benoemen, betrekkelijk is. Ook de Staatsanwalt kan in het voorbereidend onderzoek deskundigen inschakelen. De verdachte kan ter terechtzitting een verzoek tot een bewijsopdracht doen. Zo'n verzoek kan (onder meer) niet worden afgewezen indien de deskundige die de verdachte wenst te doen uitnodigen, aantoonbaar meer verstand van zaken heeft dan de door de rechtbank ingeschakelde deskundige. Ook kan de verdachte een deskundige op een aantal in de wet omschreven gronden wraken.

De öffentliche Bestellung van een deskundige is een teken van bekwaamheid. Iedereen die meent deskundig te zijn op een bepaald vakgebied, kan zich laten testen op zijn bekwaamheid. Voordat een deskundige öffentlich bestellt kan worden, moet

hij een soort sollicitatieprocedure doorlopen. Hierbij wordt vooral gelet op de persoonlijke en professionele vaardigheid om een rapport op te stellen en op de bovengemiddelde expertise van de kandidaat. Bestelling geschiedt in beginsel voor vijf jaren. De bestelde deskundigen worden regelmatig door hun Kammern gecontroleerd. Als zij blijven voldoen aan de criteria kan de benoeming steeds verlengd worden. De verschillende 'Kammern' hebben de eisen die gesteld worden (bijzondere deskundigheid en persoonlijke geschiktheid) uitgewerkt in hun eigen 'Sachverständigenordnung'. De meestal gestelde eisen zijn: bovengemiddelde expertise op een vakgebied, de competentie om een deskundigenrapport op te stellen, en het vereiste van onpartijdigheid en onafhankelijkheid. Niet alle deskundigheid is bij öffentlich bestellte deskundigen te vinden; veel deskundigheid zit bij het Bundeskriminalamt en Landeskriminalamte. Daaronder valt bijvoorbeeld DNA-analyse.

In Frankrijk is de regelgeving omtrent het deskundigenonderzoek ingebed in het gerechtelijk vooronderzoek. De verantwoordelijkheid en de rol van de onderzoeksrechter is groot. Het is aan hem om te bepalen of een deskundigenonderzoek nodig is. De deskundigen verrichten hun onderzoek onder zijn toezicht. Voor bepaalde onderzoekshandelingen hebben deskundigen toestemming van de onderzoeksrechter nodig. En hij bepaalt de sluiting van het deskundigenonderzoek. De tegensprekelijkheid is ook in deze fase gewaarborgd. Partijen hebben een periode van tien dagen waarin zij de door de onderzoeksrechter opgestelde vragen kunnen doen aanvullen of wijzigen. En zij kunnen (behoudens in uitzonderingsgevallen zoals spoed) verzoeken om een andere deskundige aan te stellen naast de reeds aangestelde deskundige. Gedurende het onderzoek kunnen partijen enige controle uitoefenen op het verloop daarvan, door tussenkomst van de rechter. Nadat de deskundige zijn rapport heeft gepresenteerd moet de onderzoeksrechter partijen en hun advocaten oproepen om hen kennis te laten nemen van de conclusies. Hij kan aan de deskundige vragen om eerst een voorlopig rapport op te stellen. Partijen kunnen vervolgens op het voorlopige rapport reageren. Zo nodig wordt de deskundige opgeroepen om zijn rapport nader te komen toelichten. Ook een contra-expertiseverzoek is mogelijk. De deskundige stelt zijn definitieve rapport nadien op. Betwisting van deskundigenrapporten vindt dus voor het grootste deel plaats in het gerechtelijk vooronderzoek en niet op het onderzoek ter terechtzitting, onder andere om te voorkomen dat daar teveel tijd verloren gaat met allerlei – voor de jury onbegrijpelijke – technische discussies.

De (onderzoeks)rechter mag in beginsel alleen deskundigen benoemen die staan geregistreerd in de wettelijk geregelde deskundigenregisters. Er is een nationaal register bij het Hof van Cassatie; daarnaast beschikt elk Hof van Appel over een deskundigenregister. De inschrijving in een register bij een Hof is in beginsel voor een proefperiode van twee jaren. Na deze periode wordt de ervaring en juridische kennis van de betrokken geëvalueerd door de algemene vergadering van magistraten. De deskundige wordt vervolgens voor een periode van vijf jaar ingeschreven op basis van een compleet kandidatuur dossier en na de gemotiveerde mening te hebben gehoord van een commissie bestaande uit 17 rechters en deskundigen. Om te kunnen worden ingeschreven in het *nationale* register dient de deskundige ten minste drie achtereenvolgende jaren geregistreerd te staan bij een Hof. De inschrijving in het nationale register geschiedt voor een periode van zeven jaren. Aan de functie van gerechtelijk deskundige zijn kwaliteitseisen gekoppeld die vooral zien op competentie, onafhankelijkheid, onpartijdigheid en mentaliteit. Voor deskundigen is registratie vaak essentieel: in beginsel kunnen alleen geregistreerde deskundigen als gerechtelijk deskundige worden benoemd. Alleen in zeer bijzondere gevallen kan het voorkomen dat een deskundige wordt benoemd die niet staat ingeschreven bij een gerecht.

In Engeland geldt als uitgangspunt dat een rechtsstrijd tussen twee partijen de beste garantie vormt dat de waarheid boven tafel komt. Het onmiddellijkheidsbeginsel, en daarmee het onderzoek ter terechtzitting, staat daarbij voorop. Alleen deskundigen die over voldoende specialistische kennis of ervaring beschikken, mogen als deskundige in het strafproces optreden. De rechtbank beschikt over een grote discretionaire vrijheid om te beslissen of aan die eis is voldaan. De verdachte heeft het recht om kennis te nemen van alle resultaten van forensische testen die zijn uitgevoerd op bevel van de vervolgende instantie, ook al worden die resultaten niet voor de vervolging gebruikt. Wel wordt het vergaarde bewijsmateriaal op zijn relevantie gefilterd. Dat betekent dat de verdachte in het algemeen het bewijs niet in zijn originele staat zal zien. De verdediging kan ook zelf deskundigen inschakelen. Als de verdediging op kosten van de staat een deskundige in wil schakelen, dient zij daartoe vooraf een verzoek voor te leggen aan een speciaal daarvoor bestemde commissie (the Legal Aid Authority). Als die haar toestemming verleent, bepaalt ze tevens de maximum vergoeding.

Volgens de common law gelden voor rapporten van deskundigen een aantal algemene uitgangspunten die vooral op onafhankelijkheid en wijze van verslaglegging betrekking hebben. Bovendien heeft de Home Secretary in 2008 een onafhankelijk Forensic Science Regulator aangesteld, die de overheid en het Criminal Justice System moet voorzien van advies over kwaliteitsstandaarden. Die kunnen worden opgelegd aan de provider of de practitioner, en zij kunnen ook de methode betreffen. De Regulator wordt geadviseerd door de Forensic Science Advisory Council (FSAC). Er zijn vele verschillende soorten organisaties die lid zijn van het FSAC. Zij vertegenwoordigen een breed aanbod aan kennis, know how, vaardigheden en ervaringen waarop de Regulator een beroep kan doen. Tot voor kort was er een deskundigenregister ondergebracht bij de Council for the Registration of Forensic Practitioners, maar dat register is vorig jaar opgehouden te bestaan omdat de Council niet - zoals de bedoeling was - zichzelf financieel kon bedruipen. Algemene standaard voor registratie was 'safe, competent practice'. Voorts gold er een strenge gedragscode. Registratie vond in eerste instantie voor vier jaar plaats. Het register bevatte op den duur meer dan 1250 geregistreerden en een steeds groter wordend scala aan disciplines.

In de laatste twee hoofdstukken ten slotte is op basis van de bevindingen in de voorgaande hoofdstukken het aan het deskundigenregister ten grondslag liggende plan geëvalueerd (hoofdstuk 10) en is in kaart gebracht welke informatie verzameld moet worden om (te zijner tijd) te kunnen beoordelen of het deskundigenregister feitelijk goed werkt (hoofdstuk 11).

De planevaluatie bouwt voort op het onderscheid tussen operationele doelen, productdoelen en systeemdoelen. De centrale operationele doelstelling van het register is enkel kwalitatief goede deskundigen te registreren. De wetgever wil dat doel in de eerste plaats bereiken door een aanvraag tot inschrijving slechts in behandeling te nemen wanneer zij betrekking heeft op 'een welomlijnd deskundigheidsgebied'. Belangrijkste overweging daarbij lijkt te zijn dat de kwaliteit van een deskundige slechts in algemene zin kan worden gewaarborgd als een terrein van deskundigheid wordt afgebakend waar zijn deskundigheid aan de hand van 'objectieve kwalificaties' kan worden vastgesteld. Dat is een overweging die gedeeld lijkt te worden door de geïnterviewde personen. Deze fase van het definiëren van deskundigheidsgebieden neemt in de regelgeving van de andere onderzochte landen een minder prominente plaats in. Aanvragen worden vervolgens getoetst aan een aantal voorwaarden. Die voorwaarden zien op kennis van en ervaring binnen het deskundigheidsgebied en rechtsgebied waarop de aanvraag betrekking heeft, op integriteit en professionaliteit. Uit het landenonderzoek komt naar voren dat de

waarborg van kwaliteit die door de registratie geboden wordt, in andere landen min of meer op dezelfde zaken ziet.

Zowel de verantwoordelijkheid voor het omlijnen van deskundigheidsgebieden als de toetsing van personen die een aanvraag voor registratie indienen, is toevertrouwd aan het College gerechtelijk deskundigen. In andere landen wordt deze kwaliteitscontrole niet altijd aan een afzonderlijk college opgedragen. In Duitsland ligt deze bevoegdheid in de praktijk bij 'Kammern'; in Frankrijk bij de gerechten; alleen in Engeland hield een speciaal college zich met de registratie bezig. De Council for the Registration of Forensic Practitioners is inmiddels evenwel opgeheven. Dat in Nederland voor een afzonderlijk College is gekozen, lijkt terug te kunnen worden gevoerd op twee factoren. De eerste is, dat registratie van deskundigen in Nederland niet alleen of hoofdzakelijk op de zittende magistratuur gericht is. De tweede factor is de geschetste werkwijze, waarbij eerst deskundigheidsgebieden omlind worden, in samenspraak met deskundigen. Die werkwijze past beter bij een afzonderlijk College. Uit de gevoerde gesprekken kan worden afgeleid dat voor de gekozen werkwijze wel steun bestaat.

De tweede operationele doelstelling is dat zich voldoende voldoende (goede) deskundigen laten registreren. De minister denkt dat inschrijving in het register voor de deskundigen attractief is omdat men dan de status van geregistreerd deskundige krijgt. Dat is misschien wat te kort door de bocht. De stand van zaken in België attendeert er op dat de bereidheid van goede deskundigen om zich te laten registreren in belangrijke mate de uitkomst lijkt te zijn van een kosten-baten analyse. Uit de interviews komt de verwachting naar voren dat de bereidheid tot registratie in belangrijke mate afhankelijk zal zijn van twee factoren. De eerste is de betrokkenheid van grote instituten. Van deze instituten wordt een stimulerende houding verwacht omdat zij registratie als een kwaliteitsstap zien. De tweede betreft de rechter. Het deskundigenregister kan alleen goed functioneren als de rechter in voldoende mate van de geregistreerde deskundigen gebruik maakt. In dat verband is relevant dat de wet voor de rechter geen 'afnameplicht' kent (wel een motiveringsplicht). Duitsland en Frankrijk kennen wel een (geclausuleerde) afnameplicht. Het Verenigd Koninkrijk, waar het deskundigenregister inmiddels heeft opgehouden te bestaan, kende geen afnameplicht. Daarmee voedt het landenonderzoek de gedachte dat een (geclausuleerde) afnameplicht de kans op welslagen van een deskundigenregister bevordert. Voor het OM bestaat overigens wel een beperkte afnameplicht, maar daarvan is nog niet duidelijk hoe deze beïnvloed zal worden door de Aanwijzing technisch onderzoek/deskundigenonderzoek.

Het primaire productdoel van het deskundigenregister is de ontsluiting van (kennis van) deskundigen. Aan deze ontsluitingsfunctie wordt door de respondenten veel belang gehecht. Het register is voor hen een succes als gemakkelijker dan in het verleden aan een gespecialiseerde deskundige kan worden gekomen. Er kan een zekere spanning zitten tussen de operationele doelen en de productdoelen van het register. Centrale operationele doelstelling van het register is dat voldoende goede deskundigen zijn geregistreerd. Die doelstelling is bij DNA-onderzoek bijvoorbeeld goed te verwezenlijken. Een betere ontsluiting van deskundigheid wordt door deze registratie echter nauwelijks gerealiseerd. Tegen deze achtergrond bezien zijn de keuzes die bij de fasering van de vulling van het deskundigenregister gemaakt worden, voor het succes van dat register van groot belang.

Tweede productdoel van het deskundigenregister is een waarborg te bieden inzake de kwaliteit van de geleverde producten. Daartoe worden eisen gesteld aan de kennis en ervaring van aanvragers, in casu de te registreren deskundigen. Uit de interviews komt naar voren dat het de respondenten heel lastig lijkt om precieze kwaliteitseisen te formuleren die zien op de deskundigheid van de deskundige op zijn vakgebied. Het is de vraag of op het punt van kennis van het deskundigheidsgebied door registratie veel kwaliteitswinst kan worden geboekt. De aan inschrijving

verbonden voorwaarden doen vermoeden dat de wetgever en besluitgever meer verwachten van eisen die zien op de communicatie tussen deskundige en strafrechtjurist. Uit de interviews is gebleken dat ook de respondenten veel belang hechten aan een heldere communicatie tussen deskundigen en juristen. Communicatie lijkt echter vooral een bron van zorgen te zijn bij deskundigen die slechts op incidentele basis worden ingeschakeld in belangrijke strafzaken. Dat zullen ook in de toekomst vermoedelijk over het algemeen geen geregistreerde deskundigen zijn. Daarbij zijn er voor communicatie twee nodig. Tegen deze achtergrond is het de vraag of het verstandig is om de kaarten zo sterk op het deskundigenregister te zetten om rapportage door deskundigen te verbeteren.

Het eerste systeemdoel van het register is de juistheid van strafvorderlijke beslissingen. Veel informatie die slechts met gebruikmaking van een zekere deskundigheid kan worden geproduceerd, wordt niet door geregistreerde deskundigen aangeleverd. Tegen de achtergrond van dit systeemdoel ligt het in de rede dat het College gerechtelijk deskundigen afweegt waar registratie een bijdrage kan leveren aan het nemen van de juiste strafvorderlijke beslissingen. Het streven naar juistheid weegt niet bij alle beslissingen even zwaar. Het register levert een grotere bijdrage aan strafvorderlijke systeemdoelen naarmate die bijdrage zich sterker concentreert op de zwaarste strafzaken. Dat gegeven kan bij te nemen beslissingen inzake fasering van belang zijn, en bij beslissingen inzake buitenlandse deskundigen en internationalisering. Registratie van buitenlandse deskundigen zou uit oogpunt van strafvorderlijke systeemdoelen vooral een toegevoegde waarde kunnen hebben op deskundigheidsgebieden die in de zwaarste strafzaken naar verwachting met enige regelmaat aan een juiste beslissing kunnen bijdragen.

Tweede systeemdoel van het register is het vertrouwen in de rechtspraak. Het gaat niet alleen om de juistheid van beslissingen; van belang is ook of het publiek erop vertrouwt dat die beslissingen juist zijn. Kan het deskundigenregister er aan bijdragen dat het vertrouwen in de rechtspraak vergroot wordt? De brief die de president van de KNAW in 2008 aan de minister van Justitie stuurde wijst niet in die richting; daaruit blijkt dat er grote reserves bestaan tegen het register. De ontwikkelingen sindsdien hebben deze reserves mogelijk voor een deel weggenomen.

Welke informatie is nodig om te kunnen beoordelen of het deskundigenregister goed werkt? In een vooruitblik naar de latere evaluatie van het deskundigenregister wordt deze vraag beantwoord (hoofdstuk 11).

Wat de operationele doelen betreft, wordt de vulling van het register met deskundigen waarvan de kwaliteit in algemene zin is gewaarborgd, geïndiceerd door de mate van tevredenheid over de kwaliteit van deskundigen in inhoudelijk, forensisch en communicatief opzicht. Die mate van tevredenheid kan worden vastgesteld door een onderzoek onder (vooral) rechters, officieren, advocaten (en mogelijk ook collega-deskundigen). Mogelijk kan ook een indicatie worden afgeleid uit het aantal gevallen waarin inschrijving of herinschrijving wordt geweigerd, dan wel de inschrijving van een deskundige wordt doorgehaald. Of voldoende deskundigen geregistreerd zijn wordt geïndiceerd door het bestaan van voldoende mogelijkheden tot keuze tussen deskundigen, ook voor contra-expertises. Of voldoende keuze bestaat, kan eveneens worden vastgesteld door een onderzoek onder rechtspractici en mogelijk collega-deskundigen. Daarnaast kan mogelijk een indicatie worden ontleend aan het aantal gevallen waarin niet-geregistreerde deskundigen worden ingeschakeld. De aantrekkelijkheid van het register voor deskundigen wordt geïndiceerd door de *registratiebereidheid* van deskundigen. Zeker indien er aanwijzingen zijn dat de registratiebereidheid te wensen over laat, komt het wenselijk voor in het kader van de evaluatie onderzoek te doen naar de afwegingen die deskundigen voor zichzelf maken.

Bij de productdoelen geldt dat de evaluatie, wil zij zicht bieden op de toegevoegde waarde van het deskundigenregister, duidelijkheid zal moeten bieden over veranderingen ten opzichte van de voordien bestaande situatie. Dat komt ook uit de vraagg gesprekken naar voren. Een eerste indicatie van de ontsluiting van deskundigen en deskundigheid door het register wordt geleverd door de frequentie van het gebruik. De frequentie van het gebruik kan te zijner tijd bijvoorbeeld worden vastgesteld door een steekproefsgewijs onderzoek naar strafdossiers. Maar ook gegevens die door geregistreerde deskundigen aan het NRGD worden verstrekt zouden daarbij behulpzaam kunnen zijn. Veranderingen in tevredenheid over de ontsluiting ten opzichte van de situatie zonder register kunnen worden achterhaald door respondenten te vragen naar hun indrukken op dit punt. Een eerste indicatie van de kwaliteit van de geleverde producten zou kunnen worden gezien in de tevredenheid van gebruikers. Die tevredenheid zou ook kunnen worden vastgesteld in een onderzoek onder rechters, officieren en advocaten. Ook hier is een belangrijk punt of de tevredenheid ten opzichte van de voordien bestaande situatie is toegenomen. Te overwegen valt om verschillen in kwaliteit ten opzichte van de situatie van voor de invoering van het deskundigenregister ook op een tweede manier te onderzoeken. Aan een panel van rechters, officieren, advocaten en deskundigen zou gevraagd kunnen worden een steekproef van rapportages te beoordelen. Een indicatie van de kwaliteit van de communicatie tussen deskundigen en juristen kan ook worden afgeleid uit de opvattingen hierover van rechters, officieren en advocaten, en van de deskundigen zelf.

De invloed van het deskundigenregister op systeemdoelen is moeilijk meetbaar. Ons komt het aangewezen voor in het kader van de evaluatie te zijner tijd enige vragen te stellen aan rechters, officieren, advocaten en deskundigen, over de door hen gepercipieerde effecten van het deskundigenregister op systeemdoelen. Ook ligt het in de rede om vragen te stellen die op mogelijke neveneffecten van het deskundigenregister op systeemniveau betrekking hebben. Overwogen zou voorts kunnen worden om op een specifiek punt onderzoek te doen naar de invloed van het deskundigenregister op het vertrouwen in de rechtspraak. Dat vertrouwen is de afgelopen jaren mede beïnvloed door bijdragen aan de maatschappelijke discussie over het functioneren van de rechtspraak van personen die door rechters als deskundigen worden ingeschakeld. Tegen die achtergrond bezien kan het in de rede liggen, deskundigen specifiek te bevragen over de effecten die het deskundigenregister en het functioneren daarvan heeft (gehad) op hun vertrouwen in de rechtspraak.

Een punt van aandacht vormt ten slotte, of de evaluatie zich te zijner tijd strikt tot het deskundigenregister zou moeten beperken. Uit de landenhoofdstukken is naar voren gekomen dat de bijdrage van deskundigen aan de onderscheiden strafvorderlijke systeemdoelen, de juistheid van strafvorderlijke beslissingen en het vertrouwen in de rechtspraak, mede afhankelijk is van twee andere werkzame mechanismen: tegensprekelijkheid en de eigen verantwoordelijkheid van de rechter. Uit de interviews en de landenvergelijking is bovendien naar voren gekomen dat voor de werking van het register de context en tal van randvoorwaarden uitermate belangrijk zijn. Voorstelbaar is tegen die achtergrond, dat de opdrachtgever er te zijner tijd voor zal kiezen, de evaluatie uit te breiden tot een evaluatie die meer algemeen de bijdrage van deskundigen aan strafvorderlijke systeemdoelen tot onderwerp heeft.